

Резюме

Бошицький Ю.Л., Капица Ю.М. Правові аспекти реалізації прав інтелектуальної власності в Україні на прикладі НАН України.

Стаття присвячена ролі права у створенні та охороні об'єктів інтелектуальної власності. Аналізується національне законодавство, що регулює правове підґрунтя створення, охорони та використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України. Аналізується діяльність наукових установ НАН України в патентно-ліцензійній сфері. Автори доводять, що українська наука як середовище створення різних об'єктів інтелектуальної власності потребує якнайшвидшого реформування. Для цього потрібне державне сприяння охороні інтелектуальної власності, що вимагає запровадження організаційно-правових заходів.

Ключові слова: охорона об'єктів інтелектуальної власності, використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України, наукові установи, патентно-ліцензійна робота, правова культура, державне сприяння охороні інтелектуальної власності, розвиток національної економіки.

Резюме

Bohitskiy Yu., Kapitsa Yu.M. Правовые аспекты реализации прав интеллектуальной собственности в Украине на примере НАН Украины.

Статья посвящена роли права в организации и охране объектов интеллектуальной собственности. Анализируется национальное законодательство, регулирующее правовую основу создания, охраны и использования объектов права интеллектуальной собственности в НАН Украины. Анализируется деятельность научных учреждений НАН Украины в патентно-лицензионной сфере. Авторы доказывают, что украинская наука как среда создания различных объектов интеллектуальной собственности требует скорейшего реформирования. Для этого нужно государственное содействие охране интеллектуальной собственности, что требует введения организационно-правовых мер.

Ключевые слова: охрана и защита объектов интеллектуальной собственности, использование объектов права интеллектуальной собственности в НАН Украины, научные учреждения, патентно-лицензионная работа, правовая культура, государственное содействие охране интеллектуальной собственности, развитие национальной экономики.

Summary

Boshitsky Y., Kapitsa Y. Legal aspects of the implementation of intellectual property rights in Ukraine using the example of the National Academy of Sciences of Ukraine.

The article covers the role of law in creation and protection of intellectual property. The national legislation regulating the legal basis for the creation, protection and use of the objects of intellectual property rights in the National Academy of Sciences of Ukraine is analyzed. The activity of scientific institutions of the NAS of Ukraine in the patent and license sphere is analyzed. The authors assert that Ukrainian science as a medium for the creation of various objects of intellectual property requires reforming as soon as possible. For this, the state assistance to protect intellectual property is needed that requires the introduction of organizational and legal measures.

Key words: protection of intellectual property, use of intellectual property rights in the National Academy of Sciences of Ukraine, scientific institutions, patent-licensing work, legal culture, state assistance to protect intellectual property, development of the national economy.

УДК 347.7

І.М. ПАНЧЕНКО

Ірина Миколаївна Панченко, кандидат юридичних наук, доцент Херсонської державної морської академії

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД НА ШЛЯХУ ДО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Значимість інноваційного потенціалу наукової школи в освітньому процесі вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) у сучасних ринкових умовах постійно зростає. ВНЗ розвинених держав – це не тільки організація, що виконує функцію збереження культурно-освітнього національного потенціалу, підвищення рівня освіченості населення та науково-технічного розвитку країни, відтворення накопичених знань і досвіду поколінь, а й суб'єкт економіки, товаровиробник інтелектуального продукту і освітніх послуг.

Реформування української системи вищої освіти зумовило потребу у формуванні інноваційної моделі розвитку вищої школи та створенні сучасних навчальних закладів, завданням яких буде використання науково-інноваційного потенціалу вишу для розвитку економіки і вирішення соціальних завдань регіону та країни в цілому. Користуючись досвідом інших країн світу, в нашій державі відбуваються спроби вирішити низку проблем, що давно назріли в українській системі освіти та постали перед формуванням ринку освітніх послуг в Україні.

На превеликий жаль, подібні спроби запозичення позитивного досвіду успішних західних сусідів не завжди дають свій позитивний результат, оскільки нерідко беруться до уваги лише вибірково певні елементи освітніх програм, не враховуючи того, що всі складові елементи дають позитивний ефект виключно завдяки їх системності, яка втрачається внаслідок вибіркості запозичення.

Метою даної статті є визначення ролі інтелектуальної власності як одного із ключових інструментів для переходу ВНЗ до інноваційного розвитку та аналіз проблем, які стоять на шляху до формування інноваційної моделі розвитку вищої школи.

Кожен товар чи послуга, що існують на світовому ринку, включають в себе елемент інтелектуальної власності й відповідні права. Не є секретом, що результати інтелектуальної діяльності, якими ми щодня користуємося і без яких у XXI ст. важко уявити своє життя, приносять чималі статки своїм винахідникам. Більш того, фундаментом глобальної економіки все частіше стають знання та інновації, що виступають локомотивом економічного зростання держави в цілому.

У розвинутих країнах вже давно збагнули, що ще зі шкільних років дитина має зрозуміти, що результати інтелектуальної власності – це джерело заробітку. На превеликий жаль, українські реалії зовсім інші. Зокрема, у школах та ВНЗ у молоді, як правило, відсутній такий предмет, як «Право інтелектуальної власності». У ВНЗ якщо така дисципліна і викладається, то виключно в рамках підготовки магістрів, а сам курс є невеликим за обсягом. Якщо ж казати про студентів, які вирішили зупинитися на здобутті освітнього ступеню бакалавр, то скоріше за все, хоч якесь, навіть базове уявлення про право інтелектуальної власності у таких учнів взагалі буде відсутнім. На нашу думку, подібна практика докорінно неправильна.

Вважаємо, що навчальна дисципліна «Право інтелектуальної власності» має стати обов'язковою до вивчення абсолютно в усіх ВНЗ. Студентам ще з першого курсу мають пояснюватися базові принципи зі створення, набуття, охорони та захисту права інтелектуальної власності, а головне, молодь має бути обізнаною у питаннях комерціалізації результатів своєї інтелектуальної діяльності. Бачення особою економічного потенціалу в результатах своєї інтелектуальної діяльності стає можливим виключно за умови впровадження в навчальний процес дисциплін, що будуть надавати студентам необхідні знання, зокрема, з інтелектуальної власності. За рахунок правової обізнаності студентів усіх спеціальностей в даній сфері можна було б частково стабілізувати економічну ситуації в країні, яка на сьогодні знаходиться у кризовому стані.

Минулого року, за сприяння Всесвітньої організації інтелектуальної власності, в Україні обговорювалось питання щодо впровадження Типового положення про політику в сфері інтелектуальної власності для університетів та науково-дослідних установ (далі – Положення).

Дане Положення стосується питань права власності, охорони й комерційного використання інтелектуальної власності, яка створювалася дослідниками під час виконання своїх службових обов'язків або здійснення діяльності в університеті. У документі викладаються встановлені навчальним закладом правила співпраці з промисловими та комерційними організаціями і визначаються принципи розподілу економічної вигоди, отриманої в результаті комерціалізації інтелектуальної власності.

Провідні ВНЗ світу (Оксфордський університет, Кембриджський університет, університет Глазго, Королівський коледж у Лондоні тощо) вже давно успішно користуються Типовими положеннями в сфері інтелектуальної діяльності. До прикладу, серед українських вишів нами не було знайдено жодного, який би користувався даним Положенням.

Одним із позитивних кроків можна назвати формування Кабінетом Міністрів України Ради з питань інтелектуальної власності. Відповідну постанову ухвалено на засіданні уряду 7 лютого 2018 року.

Даний орган буде діяти як тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України та здійснюватиме координацію процесів щодо функціонування й розвитку системи правової охорони інтелектуальної власності й визначатиме в цілому державну політику у сфері інтелектуальної власності в Україні.

Основними завданнями Ради є:

- 1) сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності;
- 2) визначення шляхів та механізму вирішення проблемних питань, що виникають під час формування та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності;
- 3) підготовка пропозицій та рекомендацій щодо програм розвитку та функціонування державної системи інтелектуальної власності, забезпечення інтегрування України у міжнародний та європейський інтелектуальний простір з урахуванням національних інтересів, розвитку та реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності¹.

Однак недостатньо тільки створювати продукти інтелектуальної праці, потрібен ефективний механізм управління інтелектуальною власністю. Місце інтелектуальної власності в інноваційній діяльності полягає в тому, що поряд з іншими науковими дослідженнями і розробками об'єкт інтелектуальної власності використовуються як засіб розвитку виробництва та економічного зростання. Роль інтелектуальна діяльність людини стає все більш значущою, оскільки продукти інтелектуальної праці вважаються найціннішими активами в сучасному суспільстві.

Слід звернути увагу на щорічний звіт ООН «Глобальний інноваційний індекс», який готують Корнельський університет, школа бізнесу INSEAD і Всесвітня організація інтелектуальної власності. Даний звіт слугує своєрідним показником інноваційного клімату країни. За результатами 2017 р. Україна увійшла у топ-50 країн у глобальному індексі інновацій², що є найкращим результатом за останні сім років. Слід зауважити, що в топ-25 традиційно входять виключно держави з високим рівнем доходу (винятком є тільки Китай, який

має середній рівень доходу на душу населення), а відповідно, в даних країнах виділяються значні кошти на підтримку та розвиток інноваційної діяльності. Україна ж посіла друге місце в рейтингу 3-поміж країн за рівнем доходів нижче середнього.

Порівняно з 2016 р. наша держава піднялася на шість пунктів³, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності, тобто співвідношенням інноваційного результату до інноваційних ресурсів.

Розглянемо критерії, за якими визначається місце тієї чи іншої держави в представленому рейтингу. Вже традиційно рушійною силою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал. Його ефективна реалізація і є основною конкурентною перевагою України. Однак, порівняно з 2016 р. цей показник зменшився за рахунок скорочення державних витрат на освіту та науку. Тобто, у той час як розвинені держави щорічно збільшують обсяг фінансування у даній сфері, в нашій державі відбуваються протилежні процеси. Відсутність фінансування та гідної заробітної плати змушують українських науковців емігрувати до країн з більш привабливим економічним кліматом. Саме зараз йде друга за обсягом хвиля інтелектуальної еміграції, яка поступається лише еміграції, що припала на 1991–1994 роки.

Займаному місцю у рейтингу «Глобального інноваційного індексу» Україна багато в чому завдячує значній кількості вишів, доступності вищої освіти та великій кількості випускників ВНЗ. При цьому слід зауважити, що при проведенні глобального дослідження та визначенні даного рейтингу якість наданих освітніх послуг та компетентність випускників вишів не перевірялись. Дана обставина пояснюється тим, що розвинуті країні априорі вважають, що у ВНЗ належним чином готують висококваліфікованих спеціалістів, а наявність диплому про вищу освіту є тому підтвердженням.

На нашу думку, Україна могла б підняти власну економіку та досягти значно вищих результатів у світових економічних рейтингах, якби в країні функціонувала дієва цільова програма щодо поширення знань з інтелектуальної власності, зокрема у ВНЗ, та підтримання інноваційної діяльності.

Університет повинен виступати в якості інструменту підтримки регіональної економіки, оскільки саме у вишах має відбуватися формування нових ідей і підготовка кваліфікованих кадрів, проводитися наукові дослідження і розробки, що згодом приведе до створення нових видів продуктів і послуг.

ВНЗ мають активізувати свою інноваційну діяльність, беручи участь у спільних проектах з науково-дослідними інститутами, конструкторськими бюро та іншими інноваційними організаціями. Перспективним напрямом розвитку інноваційної діяльності вишу залишається створення інноваційних центрів, технополісів, а також тісна співпраця з бізнесом в інноваційній сфері.

Інноваційна діяльність у сучасному ВНЗ обов'язково має включати в себе три компоненти. По-перше, це інновації в освіті, включаючи введення нових спеціальностей, необхідних для ринку праці, а також нових напрямів підготовки та перепідготовки кадрів, впровадження в учбовий процес нових дисциплін, спрямованих не стільки на формування у слухачів фундаментальних знань, скільки на виховання у студентів навичок самостійної роботи, розвитку креативного мислення, формування вмінь роботи з великим обсягом отриманої інформації. Також інновації в освіті мають включати сучасні методи викладення матеріалу в процесі навчання. Зокрема, при читанні лекції викладач має використовувати наочний матеріал, презентації, залучати студентів до обговорення теми лекції, тим самим відмовляючись від старої моделі викладення, так названої «розмовляючої голови», де говорить виключно викладач, а студенти мовчать.

По-друге, інноваційна діяльність ВНЗ обов'язково передбачає науково-технічні інновації, включаючи нові наукоємні технології, вироби, патенти тощо. Все це неможливо без наявності в університеті ефективної науково-дослідної бази (лабораторної, обладнання) і висококваліфікованих кадрів. До прикладу, в університетах США поширена практика, коли в межах університету можливо здійснити усі етапи як науково-дослідної, так і проектно-конструкторської діяльності. Таким чином, починаючи від ідеї і закінчуючи виготовленням інноваційного продукту, всі етапи здійснюються у ВНЗ, що стає можливим виключно за наявності у даному навчальному закладі сучасної, а головне – ефективної інфраструктури.

По-третє, складовою інноваційної діяльності ВНЗ є інновації в управлінні вишем, орієнтованому на підвищенні ефективності функціонування навчального закладу за рахунок оптимізації кадрового, фінансового та матеріального забезпечення.

Таким чином, стратегічними цілями інноваційної діяльності вишів мають стати: розвиток науково-інноваційного потенціалу ВНЗ за рахунок залучення і ефективного використання зовнішніх і внутрішніх інвестицій; формування й розвиток інноваційного циклу ВНЗ в освітній та науково-технічній сферах на базі інтеграції освітнього, наукового, науково-технічного та інноваційного процесів; формування ринку наукоємних розробок і технологій, створення умов для підприємництва та комерціалізації розроблених науково-технічних і освітніх інноваційних продуктів; створення і просування наукоємних продуктів і послуг, якість яких відповідає вимогам національних і міжнародних стандартів; залучення вчених, викладачів, студентів ВНЗ в інноваційний процес і отримання стабільного доходу від інноваційної діяльності⁴.

Стратегія розвитку навчального закладу має бути заснована на реалізації концепції ВНЗ як навчально-науково-інноваційного комплексу, тобто університету інноваційного типу. У цьому випадку виші, з одного боку, готують фахівців нового покоління для ринку інтелектуальної праці, а з іншого, – виступають розробниками, постачальниками об'єктів інтелектуальної власності, продукції та послуг з новою якістю, затребуваними споживачами.

Тим не менш реальна ситуація у навчальних закладах показує, що проголошена стратегія інноваційного розвитку університету далеко не завжди узгоджується з реально існуючими заходами і не дає суттєвих

результатів протягом достатньо тривалого періоду часу, що обумовлено причинами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Зі зростанням рівня усвідомлення необхідності змін економічного курсу в напрямі світової технологічної траєкторії більш чітко виявляється велика кількість «провалів» у системі вищої освіти. Слід виділити наступні ключові фактори, які гальмують інноваційну діяльність ВНЗ, а саме: відтік інтелектуалів з інноваційної діяльності; відсутність заінтересованості у студентів; інертність більшості викладачів; відсутність належних знань і вмій; велике навчальне навантаження; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; відсутність матеріальної заінтересованості; відсутність технічних можливостей⁵.

Як наслідок, нині виникла потреба у виробленні узгодженого бачення сучасного і майбутнього інноваційного розвитку України у всіх учасників цього процесу – держави, бізнесу, науки, суспільства.

В інноваційній сфері набуває дедалі більшого поширення модель «потрійної спіралі», створена в Англії та Голландії на початку ХХІ ст. професором університету Ньюкасла Генрі Іцковіца та професором амстердамського університету Лойетом Лейдесдорф. Модель «потрійної спіралі» (влада – бізнес – університет) базується на трьох засадах:

- 1) посилення в інноваційній економіці ролі вишів у взаємозв'язку з бізнесом та урядом;
- 2) трансформація прагнення до співпраці науки, бізнесу і держави в інноваційний механізм, який реалізується за ініціативи держави;
- 3) часткове прийняття на себе кожним із трьох інститутів додаткових функцій, характерних для інших інститутів. ВНЗ, в моделі «потрійної спіралі» виступають в якості «точки відліку» інноваційного процесу, генератора нових знань і технологій, визначають інноваційний потенціал держави та конкурентоспроможність національної економіки.

Разом із тим у сучасних умовах інноваційна взаємодія між владою, бізнесом та університетами порушена з трьох основних причин. По-перше, в сфері бізнесу повинна бути витримана послідовність: спочатку модернізація виробництва, а потім інновації та впровадження проривних технологій; по-друге, за відсутності потреби з боку бізнесу університети не можуть готувати хороших фахівців; по-третє, в силу протиріччя між необхідністю забезпечити стабільність і інноваційним розвитком влада може займатися інноваціями тільки в екстремальних умовах⁶.

Наведені вище проблеми можна було б вирішити шляхом прийняття відповідної цільової програми. Проте, на превеликий жаль, можна констатувати, що на сьогодні переважна більшість програм, які приймаються українським урядом, досить нечітко прописані. Неприпустимо вказувати в програмах лише загальні формулювання, де йдеться лише про наміри і де немає чіткої покрокової програми, яка б надавала можливість реалізувати поставлені цілі.

Однією з проблем є й короткостроковість стратегій і планів, які приймаються в Україні. До прикладу візьмемо Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку “Україна–2020”». Дана стратегія є комплексною та зачіпає майже всі сфери життя українського суспільства, зокрема містить Програму розвитку інновацій та пропонує реформа захисту інтелектуальної власності. У цілому стратегія передбачає втілення 62 реформ та програм за усіма напрямками, проте вона розрахована лише на п'ять років. Слід зауважити, що вже виходячи зі вказаних строків ні про які довгострокові плани щодо розвитку країни йтися не може, оскільки довгострокова стратегія має бути розрахована принаймні на 10–15 років.

На думку автора, для ефективного розвитку економіки держава має вдосконалити структуру пріоритетних напрямів розвитку, зокрема науково-технічного, тобто визначити стратегічні довгострокові національні пріоритети строком на 15–20 років. Далі слід визначити середньострокові пріоритети національного та регіонального рівнів (строком на п'ять років) і вже потім, у межах короткострокових програм, розробляти цільові інноваційні та науково-технічні програми.

Таким чином, можна дійти висновку, що освіта в сфері інтелектуальної та інноваційної діяльності вже котрий рік поспіль вимагає до себе особливої уваги. Світові тенденції розвитку науки обумовили нагальну необхідність оновлення існуючої системи освіти та внесення в неї істотних змін. Неминучість кардинальних змін у цій сфері зумовлює потребу у пошуку нових підходів до проектування освітнього процесу у ВНЗ. Університет сьогодні має стати інноваційний майданчиком для наукових досліджень. Світова практика свідчить про те, що в наукомісткій продукції, яка виробляється високорозвиненими країнами, неухильно зростає частка інтелектуальної праці. І якщо Україна має намір увійти до числа таких розвинених країн, уряду держави необхідно сформулювати зовнішні умови (законодавчі та соціальні), в яких ВНЗ могли б існувати тільки в режимі безперервного впровадження інновацій. Лише за умови становлення на шлях інноваційного розвитку наша країна має шанси подолати наслідки фінансової кризи, яка вже продемонструвала всю безперспективність орієнтації на експортно-сировинну модель економіки.

¹ Про Раду з питань інтелектуальної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 90 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/90-2018-п>

² The Global Innovation Index 2017 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2017-report#>

³ The Global Innovation Index 2016 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.pdf

⁴ *Перминова О.М.* Оценка инновационной деятельности вуза / О.М. Перминова, А. О. Войт // Интеллектуальные системы в производстве. – 2006. – № 1. – С. 195–200.

⁵ *Михайлов В.А.* Проблема измерения инновационного потенциала вуза / В.А. Михайлов // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 4. – С. 27–29.

⁶ *Уваров А.Ф.* Региональная инновационная система: университет в тройной спирали экономики знаний / А.Ф. Уваров : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.econorus.org/onim/upload/0gtk.doc>

Резюме

Панченко І.М. Вищий навчальний заклад на шляху до інноваційного розвитку: проблеми та перспективи.

Стаття присвячена визначенню ролі інтелектуальної власності як одного із ключових інструментів для переходу вищих навчальних закладів до інноваційного розвитку та аналізу основних проблем, які стоять на шляху до реалізації стратегії інноваційної діяльності.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, інтелектуальна власність, інноваційна діяльність.

Резюме

Панченко И.Н. Высшее учебное заведение на пути к инновационному развитию: проблемы и перспективы.

Статья посвящена определению роли интеллектуальной собственности как одного из ключевых инструментов для перехода высших учебных заведений к инновационному развитию и анализу основных проблем, стоящих на пути реализации стратегии инновационной деятельности.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, интеллектуальная собственность, инновационная деятельность.

Summary

Panchenko I. The higher educational institution on the way to innovative development: problems and prospects.

This article is devoted to definition of the role of intellectual property as one of key tools for transition from the higher educational institutions to the innovative development and the analysis of the main problems getting in the way to realization of strategy of innovative activity.

Key words: higher educational institution, intellectual property, innovative activity.

УДК 347.77

Р.В. БУДКА

Руслан Володимирович Будка, аспірант Київського університету права НАН України

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На розвиток права інтелектуальної власності Чеської Республіки значно вплинув процес зближення національного законодавства із правом Європейського Союзу. Складнощі тут мають подвійний характер, що пов'язано із різним розумінням процесу гармонізації законодавства та самою наднаціональною природою ЄС. В українській науці прийнято вважати, що гармонізація законодавства є приведенням законодавства держав-членів та країн – не членів у відповідність до вимог Європейського Союзу на підставі правових актів організації. Цей процес може відбуватися у формі адаптації законодавства, імплементації положень, стандартизації норм тощо¹. Однак Чеська Республіка є державою-членом ЄС, а тому поняття гармонізації права цієї країни із правом ЄС відрізняється у силу наднаціонального характеру права ЄС. Тому якщо аналізувати як вітчизняну, так і чеську літературу, проблема гармонізації законодавства найчастіше стосується відповідно процесу європейської інтеграції та співвідношення національного законодавства та наднаціонального за своєю природою права Європейського Союзу. Натомість у праві ЄС гармонізацію у широкому сенсі визначають як заміну різних національних політик єдиною спільною політикою Союзу у відповідній сфері. У вузькому розумінні гармонізація у праві ЄС – це предметне наближення національних правових приписів до встановлених Союзом стандартів шляхом скасування відмінностей у національних законодавствах².

Виходячи із цього, метою цього дослідження є порівняльно-правовий аналіз особливостей гармонізації права інтелектуальної власності Чеської Республіки із правом Європейського Союзу. При цьому також увага буде звертатися на особливості гармонізації законодавства через законотворчу діяльність та здійснення права на захист у Європейському палаці правосуддя. З цієї метою буде розкрито особливості прямої дії права ЄС як наднаціональної правової системи до права Чеської Республіки і яким чином це впливає на особливості гармонізації правової матерії обох правових систем. На основі цього буде розкрито особливості гармо-